

Motion till riksdagen 2008/09:Ju434

av **Lena Olsson m.fl. (v)**

Sexualbrott

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en nationell upplysningskampanj som syftar till att minska antalet våldtäkter.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en oberoende kommission för att kartlägga brister i förundersökningar om våldtäkt.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om samordningsgrupper mot överfallsvåldtäkter i storstäderna.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om obligatorisk utbildning samt kunskaper och metodutveckling vad gäller sexualbrott i rättskedjan och yrkesutbildningar.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att förordna målsägandebiträde för sexualbrottsoffer.

2 Inledning

Sexualbrott är en del av våldet i den patriarkala samhällsstrukturen. Det måste studeras med fokus på maktförhållanden mellan könen. Arbetet för att stoppa våldtäkter, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande och andra sexualbrott måste ske utifrån insikten att det handlar om makt och kontroll i en rådande struktur där män är överordnade och kvinnor underordnade. Maktrelationen mellan kvinnor och män är den samhälleliga ”ram” i vilken övergrepp mot kvinnor möjliggörs. Mäns våld mot kvinnor, det sexualiserade våldet, påverkar alla kvinnors liv och begränsar kvinnors handlingsutrymme – oavsett om man själv blir utsatt eller inte. Flera undersökningar visar att flickor och kvinnor medvetet eller omedvetet anpassar sitt liv på olika sätt på grund av rädsla för våld och kränkningar. I sin vardag agerar kvinnor utifrån en förståelse av

Fel! Okänt namn på

våldsnärvaro, dvs. ett underliggande hot om våld mot sin integritet och sina kroppar.

Omfångsundersökningen "Slagen Dam" (2001) visar bl.a. att 56 % av alla kvinnor i Sverige har trakasserats sexuellt och att var tredje kvinna, 34 %, har åtminstone en gång efter sin 15-årsdag utsatts för sexuellt våld av en man. Under de senaste tio åren har antalet anmälda sexualbrott ökat dramatiskt. Ökningen beror på att både anmälningsbenägenheten och den faktiska brottsligheten ökar enligt Brottsförebyggande rådet (Brå). Men det finns ett stort mörkertal. Enligt vissa undersökningar anmäls bara 10 % av alla våldtäkter. Det beror troligtvis på att i omkring 80 % av våldtäktsfallen är offret mer eller mindre bekant med gärningsmannen (Brå). Antalet fällande domar är mycket lågt i förhållande till antalet anmälningar. Siffran över fällande domar har varit tämligen konstant de senaste åren, trots att antalet anmälningar ökar.

Det vanligaste sexualbrottet är sexuellt ofredande. Våldtäkt utgör nästan 35 % av de anmälda sexualbrotten. Av dem som misstänks för sexualbrott är majoriteten män och en majoritet av offren är kvinnor. I 30 % av anmälningarna är offren under 15 år (Brå).

För Vänsterpartiet är rätten till kroppslig integritet en fråga om mänskliga rättigheter. Det sexuella våldet är den tydligaste konsekvensen av samhällets könsmaktsordning. Med en könsmaktsförståelse av sexualbrott riktas fokus på allas ansvar att ifrågasätta, utmana och bryta föreställningar om kvinnors och mäns sexualitet. Att problematisera över- och underordning i diskussionen om sexualitet är ett ämne med sprängkraft, men det är avgörande för att krossa myten om mäns okontrollerbara sexualitet. Det är myter som t.o.m. reproduceras och upprätthålls i våra rättssalar.

De flesta människor anser nog att våldtäkt är allt efter ett nej. Men i verkliga fall med reella kvinnor och män styr myter och normer om beteende, utseende och sexualitet. Föreställningen att en man förlorar kontrollen över sig själv när han blir sexuellt upphetsad både fråntar män deras ansvar i varje sexuell situation och skapar bilden av att män saknar empati och lyhördhet och inte förstår gränsen mellan sex och våldtäkt. Konsekvensen blir att vid brott läggs skulden i stället på kvinnan som på olika sätt påstås ha utmanat mannen och hans sexuella drift. Så förvandlas mäns sexualbrott till kvinnors problem.

För att underlätta för flickor och kvinnor att våga prata om övergrepp och formulera vad de varit med om måste vi även bli kvitt falska stereotyper om "våldtäktsmannen". Det stora flertalet av sexualbrott begås av män som är vänner, bekanta eller närstående till de utsatta. Män som begår sexualbrott kan se ut hur som helst, ha vilken social och etnisk bakgrund som helst, vilken utbildning och inkomst som helst, vilket socialt liv och umgänge som helst. Det kan kort sagt vara vilken man som helst.

Våld och sexualbrott förekommer även mellan HBT-personer. Samhället och rättsväsendet har varit dåliga på att uppmärksamma och hantera denna typ av brott, och det finns ett behov av vidare diskussion och kompetenshöjning hos berörda myndigheter för att hantera dessa frågor. Denna fråga tar Vänsterpartiet upp i andra motioner.

3 Upplysningskampanj mot våldtäkter

Amnesty publicerade under våren en undersökning om svenska folkets attityder till våldtäkter. Resultatet av attitydundersökningen var nedslående då den bl.a. tydde på att många ungdomar, speciellt unga killar, i större utsträckning än andra åldersgrupper tycker att våldtagna kvinnor får skylla sig själva. Det har visat sig att man lägger vikt vid bl.a. om kvinnan varit alkoholpåverkad eller om hon tidigare har flörtat med den våldtagande mannen.

För att motverka de oroande attityderna bland ungdomar behövs politiska initiativ. Vänsterpartiet har länge krävt satsningar på genuskunskap i lärarundervisningen och på skolans sex- och samlevnadsundervisning, som i dag är mycket ojämn och på många håll i stort sett obefintlig. Vi vill att ämnet ska få eget utrymme på schemat.

Men det behövs även en större informationskampanj som kan användas som diskussionsunderlag bland ungdomar. Socialstyrelsen, Ungdomsstyrelsen och Nationellt Centrum för Kvinnofrid bör ges i uppdrag att ta fram ett material att använda i skolor och på andra ställen där ungdomar träffas.

Undersökningen visar även på tydliga könsskillnader bland befolkningen i stort. Män lägger generellt sett större ansvar på den våldtagna kvinnan. Något som kan hjälpa till att motverka detta är att man satsar på en bred opinionsbildande kampanj. Detta skedde för några år sedan på området mäns våld mot kvinnor då Brottsoffermyndigheten ansvarade för en kampanj som bl.a. utgjordes av affischering i kollektivtrafiken. Kampanjen behöver utformas på ett sätt att den vänder sig till olika målgrupper.

Regeringen bör alltså ta initiativ till en nationell upplysningskampanj som syftar till att minska antalet våldtäkter. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4 Högre kvalitet på förundersökningar vid våldtäkt

För att flera fall av sexualbrott ska gå till åtal och förtroendet för rättsväsendet öka i dessa frågor måste kvaliteten på förundersökningarna höjas. Till stor del handlar detta om utbildningsfrågor, vilket vi återkommer till nedan. Men det handlar också om hur man i allmänhet lägger upp dessa förundersökningar.

Tyvärre förekommer det i alltför stor utsträckning att förundersökningar vad gäller våldtäkt läggs ned t.o.m. innan uppenbart enkla och rutinmässiga åtgärder har genomförts. Såväl brottsoffer som vissa åklagare och poliser kan berätta historier om att män som borde ha misstänkts för våldtäkt inte ens har kallats till förhör och att förekommande förhör ofta är betydligt mindre ifrågasättande än vad som är normalt vid polisförhör. Det finns en alltför utbredd attityd om att många våldtäktsanmälningar är falska.

I Amnesty Internationals rapport "Fallet nedlagt – våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna" menar man att brottsoffrets sociala status

Fel! Okänt namn på

är oerhört viktig för möjligheten att bli trodd av polisen. Även detta finns det fler som kan vittna om. Amnesty menar att när det gäller vissa grupper av kvinnor är svårigheterna att bli trodda, och därmed att få rättslig upprättelse, så stora att man kan tala om diskriminering. De grupper som lyfts fram är unga kvinnor, i synnerhet om de varit berusade vid tillfället för våldtäkten, asiatiska och östeuropeiska kvinnor som lever med svenska män, kvinnor i prostitution, kvinnor med psykosociala problem och kvinnor som tidigare anmält våldtäkt.

På grund av risken för ord mot ord-situationer är den tekniska bevisningen viktig när det gäller våldtäkter. En av de bevismöjligheter som finns är de rättsintyg som skrivs efter läkarundersökning av den våldtagna.

Enligt uppgifter från en undersökning i tidningen Arbetaren uppsökte 596 personer Södersjukhusets akutmottagning för våldtagna kvinnor. Minst 60 % av dessa gjorde en polisanmälan, men åklagare begärde ut rättsintyg endast gällande 30 % av de kvinnor som uppsökte mottagningen. Enligt Brå uppsöker 39 % av alla i landet som polisanmält våldtäkt också sjukvården. Det finns med andra ord förutsättningar för att i högre grad än vad som görs i dag använda sig av teknisk bevisning för att gå vidare med förundersökningar.

Det är av oerhörd vikt för de våldtagna kvinnorna och för alla kvinnors tilltro till rättsväsendet att en anmälan om en så pass stor kränkning tas på allvar. Ett rättsintyg är möjligen inte alltid nödvändigt för att leda ett fall till åtal, men det torde vara det i en betydligt större andel av fallen än vad som redovisas från Södersjukhusets akutmottagning för våldtagna kvinnor. Särskilt upprörande är det när ett fall läggs ned utan att rättsintyg begärts ut.

Amnesty har föreslagit att regeringen ska inrätta en granskningskommission för att hitta brister och föreslå åtgärder. Kommissionen bör enligt Amnesty vara oberoende från polis- och åklagarväsendet, även om man självklart måste samarbeta med dessa. Vi stöder Amnestys krav.

Regeringen bör inrätta en oberoende kommission för att kartlägga brister i förundersökningar om våldtäkt. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Samordningsgrupper mot överfallsvåldtäkter

Även om överfallsvåldtäkterna endast utgör en minoritet av det totala antalet våldtäkter innebär rädslan för sådana en påtaglig begränsning av kvinnors frihet. Därför är det viktigt att man efter rapporterade överfallsvåldtäkter snabbt kan vidta åtgärder för att gripa misstänkta gärningsmän.

I storstäderna har gärningsmän troligen större möjlighet och benägenhet att utföra sina brott på mer vitt skilda platser. Detta försvårar för polisen att se mönster i våldtäkterna eftersom man har indelat områdena i olika polismästar-distrikt. Vi anser därför att det finns skäl att inrätta samordningsgrupper mot

överfallsvåldtäkter i storstäderna. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Kunskap och utbildning

Under förra mandatperioden drev Vänsterpartiet på arbetet för ökade kunskaper om sexualiserat våld samt en förstärkning av jämställdhetsperspektivet i hela rättsväsendet. Vi har sett till att kunskapshöjande insatser inom rättsväsendet är igångsatta. Det är emellertid långt kvar tills alla led i rättskedjan har tillräckliga kunskaper om sexualiserat våld, och därför måste arbetet med kompetenshöjning fortsätta. Alla aktörer måste ha kunskap om maktstrukturerna för sexualbrott och mäns våld mot kvinnor, samt kunskap om hur mottagandet av utsatta kvinnor och barn ska ske. Bemötandet av brottsoffer för sexualbrott är oerhört viktigt. Att höja kompetensen hos samtliga myndigheter som kommer i kontakt med kvinnor och barn utsatta för sexualbrott är oerhört viktigt såväl för brottsoffrens trygghet som för väl genomförda förundersökningar och därmed möjligheterna till upprättelse.

Vi vet att kränkande och ovidkommande frågor ställs till brottsoffret i dag i samband med polisanmälan, brottsutredning och rättegång. Det är inte acceptabelt. Polisen och Åklagarmyndigheten måste utveckla sin förhörsmetodik med utgångspunkt i kunskaper om omständigheterna kring sexualiserat våld. Polisen, åklagarna och domstolarna måste även utveckla bemötandet med utgångspunkt i kunskaper om sexualbrottsoffers särskilda behov. För att säkerställa ett bättre bemötande av offer för olika former av sexualbrott måste satsningar på utbildning och kompetenshöjning om sexualiserat våld i rättsväsendet intensifieras. Det måste till en obligatorisk vidareutbildning för polis, Åklagarmyndigheten och domstolsväsendet.

Det är också hög tid för obligatorisk genusutbildning och utbildning i sexualiserat våld på juristlinjen och i polisutbildningen. Vänsterpartiet menar att utbildning om sexualiserat våld ska vara ett obligatoriskt inslag i dessa yrkesutbildningar. Vad som ovan anförs om obligatorisk utbildning samt kunskaper och metodutveckling i rättskedjan och yrkesutbildningar vad gäller sexualbrott bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet föreslår i sin budgetmotion för rättsväsendet särskilda pengar för utbildning av domare. Vi anser att 5 miljoner kronor bör öronmärkas till Sveriges domstolar.

Det initiala bemötandet av brottsoffer är som sagt mycket viktigt. Sexualbrottsoffer har behov av tydlig information om lagstiftning och möjligheter till stöd och hjälp under hela rättsprocessens gång. Vänsterpartiet anser att det är värdefullt att de som utsätts för sexualbrott får ett juridiskt biträde redan från början av polisutredningen. För att skapa trygghet och stärka sexualbrottsoffers ställning bör ett målsägandebiträde förordnas redan när förundersökning inleds. Regeringen bör därför genomföra förslagen i Utredningen om målsägandebiträde. Mer om detta i vår motion "Brottsoffer" (2008/09: Ju284).

7 Sexualbrottslagstiftningen

Som lagstiftande instans skärpte riksdagen den 1 april 2005 sexualbrottslagstiftningen. Vänsterpartiet deltog aktivt i samarbetet med regeringen för att ta fram de nya lagförslagen, som innehåller många förändringar. Vi medverkade till att kryphål i lagen täpptes till. Det har emellertid visat sig att det alltjämt finns delar av lagstiftningen som behöver ses över. Regeringen har nu, utan att visa någon brådska, beslutat om direktiv till en sådan utredning. I avvaktan på denna utredning lägger vi nu inte fram några konkreta krav, men kommer ändå att redogöra för ståndpunkter vi har som vi anser bör övervägas av utredningen.

Inför ändringarna i sexualbrottslagstiftningen debatterades frågan om samtycke i våldtäktsparagrafen livligt. När frågan om våldtäkt eller sexuellt tvång prövas i rätten bygger vår lagstiftning i dag på att gärningsmannen använt våld, hot eller tvång eller att offret var i hjälplöst tillstånd. Dessa grundförutsättningar för att det ska kunna vara fråga om våldtäkt kvarstår i den nya våldtäktsbestämmelsen, om än uttunnat genom att kravet på tvång har satts lägre.

Det avgörande problemet med rådande våldtäktsbestämmelse och andra straffbestämmelser i brottsbalken om sexuella övergrepp är att de står i konflikt med Europakonventionen angående skydd för mänskliga rättigheter, artiklarna 3 och 8, i enlighet med den tolkning som gäller efter Europadomstolens dom den 4 december 2003 i målet M.C. mot Bulgarien (mål nr 39272/98). Denna dom innebär att Sverige, för att inte bryta mot Europakonventionen, är skyldigt att införa en lagstiftning som medför att varje "sexual act" som inte bygger på samtycke utan är "non-consensual" ska vara straffbar. Europadomstolens dom bygger på ett samtycke med utgångspunkt i sexuell autonomi, dvs. kvinnans rätt till sin sexualitet och kropp.

Vänsterpartiet anser att den svenska sexualbrottslagstiftningen i fortsättningen måste grundas på den princip om skydd för individens sexuella autonomi som Europadomstolen slagit fast, dvs. samtycke. Vi anser att det är självklart att lydelsen av bestämmelsen sexuellt tvång ska bygga på frånvaron av samtycke och att en straffbestämmelse för våldtäkt bör baseras på offrets bristande samtycke. För Vänsterpartiet är kvinnors rätt till sin egen kropp och sexualitet en mänsklig rättighet och som sådan inte vare sig kompromissbar eller förhandlingsbar. Kvinnors rätt att själva välja när och vem de vill ha sex med är ovillkorlig. Ett nej är ett nej och inte tolkningsbart vare sig av förövare eller domstolar.

Europarådets medlemsstater har genom ministerrådet kommit överens om en rekommendation om att kriminalisering av sexuella handlingar som inte grundas på samtycke, inbegripet fall där offret inte visat prov på något motstånd, är nödvändig för ett effektivt skydd för kvinnor mot våld och att ytterligare reformer på detta område måste genomföras. Vi anser det vara mycket angeläget att en utredning omedelbart tillsätts med direktiv att undersöka hur bestämmelserna om straff för sexualbrott i brottsbalken bör utformas för att innebära en kriminalisering av sexuella handlingar som inte grundas på sam-

Fel! Okänt namn på

tycke, inbegripet fall där offret inte visat prov på något motstånd. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I den nya lagen tydliggjordes att begrepp som frivillighet och samtycke inte är relevanta när man pratar om barn. Det är helt riktigt. Alla personer som utför sexuella handlingar med någon som är under 15 år begår en våldtäkt – oavsett andra omständigheter. Oroväckande nog har det visat sig att tillämpningen av denna del av lagstiftningen inte har följt intentionerna. Praxis har utvecklat sig så att domstolarna har friat från våldtäkt mot barn med hänvisning till barnets samtycke. Lagstiftningen om våldtäkt mot barn bör därför förtydligas.

Stockholm den 17 september 2008

Lena Olsson (v)

Marianne Berg (v)

Hans Linde (v)

Alice Åström (v)

Amineh Kakabaveh (v)

Gunilla Wahlén (v)